

ЦЭРКВЫ І КАСЦЁЛЫ НА ЛЕПЕЛЬШЧЫНЕ Ў МІНУЛЫМ

У другой палавіне XVIII – пачатку XIX стагоддзя назіраецца рост царкоўнага будаўніцтва. Захаваліся звесткі аб тым, што на месцы згарэўшага ў 1779 годзе сапегаўскага касцёла быў пабудаваны ў Лепелі новы драўляны касцёл. Ён быў з чэсанага лесу, на каменным падмурку, памерам 15 на 8,3 сажні, з двума скляпамі і дзвюма вежамі. Увышыню касцёл дасягнуў 10 сажняў. Гэты культывы будынак прастаяў да 27 красавіка 1883 года, калі зноў згарэў. Доўгі час служба праводзілася ў хаце прыходскага ксяндза.

У 1783 годзе Лепельская грэка-ўніяцкая царква Раства Прасвятой Багародзіцы мела некалькі прыпісных цэркваў: святой Параскевы ў мястэчку Новы Лепель, Ушэсця Гасподняга ў вёсцы Зорніца, у імя святога Ізафата ў вёсцы Верабкі, у гонар усекнавення (адсячэння) святога Іаана ў вёсцы Лядна. Цэрквы мелі свае асобныя брацтвы.

У 1808 годзе ў горадзе Лепелі была і Троіцкая могілнікавая царква, з якой ўзялі 10 абразоў у ствараемую Праабражэнскую царкву.

У сувязі з тым, што ў 1834–1835 гг. у праваслаўе перайшлі ўніяты Старога і Новага Лепеля, быў складзены спіс былых грэка-ўніяцкіх цэркваў, перайшоўшых у праваслаўе: Сушанская Мікольская, Забалацкая Успенская, Бабчанская Духаўская, Гарадчэвіцкая Троіцкая, Гушчынская Благавешчанская, Воранская Праабражэнская, Пышнянская Ушэсця, Губінская Мікольская. (Даныя па тых межах Лепельскага павета).

У 1835 годзе гарадская дума адрамантавала Праабражэнскую царкву, але яна заставалася невялікай і не ўмяшчала ўсіх вернікаў. З-за таго было прынята рашэнне пабудаваць у Лепелі праваслаўны сабор. Таргі на пабудову храма ў 1839 годзе выйграў памешчык Себежскага павета Пётр Керн. Ён абяцаў узвесці каменнае збудаванне з драўляным купалам, зрабіць драўляную агароджу на каменных слупах. Сабор будаваўся на працягу трох гадоў, з 1841 па 1844 гг. 17 сакавіка 1845 года яго асвяціў архіепіскап Васілій. У пярэдняй вежы храма званы ўзнімаліся доўгай вузкай пірамідай – характэрная асаблівасць культывых збудаванняў Мікалаеўскага часу.

У 1851 годзе ў Лепелі былі дзве лядашчыя цэрквы: Пяцінкая і Георгіеўская. Што сталася далей з Пяцінскай царквой, калі яна была наогул пабудавана, і ці гэта тая самая «Пяцінка», якую ў 1814 годзе ператварылі ў праваслаўную – невядома. У 1868 годзе на Сажалкавай вуліцы, побач з багадзельняй (цяпер вуліца Валадарскага), была адноўлена драўляная прапісная царква велікамучаніцы Параскевы Пятніцы.

У 1898 годзе ў Лепелі на Новачашніцкай вуліцы, на мясцовасці «над крыжам» (цяпер на тым месцы магазін па вуліцы Савецкай), пабудавана новая драўляная капліца. Жыхары Лепеля распавядалі, што Пяцінскую царкву і тую капліцу будавалі, каб пазбавіцца ад халеры.

У 1899–1900 гг. на Георгіеўскіх могілках пабудавана мураваная ў імя святога Георгія царква на месцы старажытнага царкавішча, дзе, на думку гісторыка Д. Даўгялы, існавала Георгіеўская царква з XVI стагоддзя.

13 чэрвеня 1903 года на старым базары была асвечана каменная капліца. На тым месцы калісьці знаходзілася ўніяцкая Раства Багародзіцы царква (цяпер гэта раён парку і вуліцы Чырвонаармейскай). Ініцыятарам будаўніцтва была мясцовая дваранка А. А. Шостак.

У 1876 годзе ў Лепелі асвяцілі касцёл у імя Святога Казіміра. У той час існавалі касцёлы і капліцы ў вёсках Ворань, Пышна, Камень, Губіна, Завідзічы, Межыца, Луцішча, Суша.

У 1862–1890 гг. дзейнічалі Гарадчэвіцкая Троіцкая, Каменская Іосіфаўская, Губінская Мікольская, Несінская і Пышнянская цэрквы Ушэсця.

У вёсцы Макараўшчына царква святога Цудатворца вядома ўжо ў 1886 годзе. Дзейнічала яна яшчэ ў 30-я гады XX стагоддзя.

Вядома, што ў 1862 годзе ў вёсцы Ворань была каменная Праабражэнская царква, якую немцы падарвалі ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

У 1886 годзе праваслаўныя цэрквы дзейнічалі ў вёсках Забароўе, Кабак, Крыўцы, Зацякпяссе (Ухватка), Гушчын Прудок. У Забароўі і Кабаку іх спалілі ў гады вайны. З кніжкі «Обзор Витебской губернии за 1891 год» даведаліся, што ў 1891 годзе ў Лепельскім павеце будавалася новая драўляная царква ў вёсцы Забалацце, звесткі аб папярэдніцы якой былі ў 1862 годзе, а таксама прызнана неабходным пачаць будаўніцтва новай каменнай царквы ў вёсцы Губіна.

У вёсцы Верабкі ў 1802 годзе пабудавана драўляная царква ў імя Святых мучанікаў Барыса і Глеба. З 1904 года ў Верабках адчынены самастойны прыход, аддзелены ад Лепельскай царквы. У Віцебскім дзяржаўным архіве захавалася выпіска з пратакола пасяджэння прэзідыума Лепельскага павятовага выканкама ад 31.12.1921 г., калі разглядалася хадаўніцтва грамадзян вёскі Верабкі аб дазvole разабраць старую і пабудаваць новую драўляную царкву ў Верабках. Пастанавілі – дазволіць. Зачынілі і разбурылі тую царкву яшчэ да Вялікай Айчыннай вайны.

У пачатку XX стагоддзя дзейнічала царква ў вёсцы Гарадчэвічы. Прыблізна ў гэты час пабудавана драўляная (пазней атынкаваная) царква ў вёсцы Старое Лядна і выдзелены самастойны прыход. Яна дзейнічала яшчэ пасля вайны. У 1961 годзе па прапанове Лепельскага райвыканкома Віцебскі аблвыканком прыняў рашэнне: прасіць Савет па справах рускай праваслаўнай царквы пры Савеце Міністраў СССР зняць з рэгістрацыі абшчыну і Узвіжанскую царкву ў вёсцы Старое Лядна Лепельскага раёна (дакумент захоўваецца ў Віцебскім дзяржаўным архіве). Хацелі на тым месцы пабудаваць клуб.

У вёсцы Стары Лепель у 1844 годзе было дзве царквы: Праабражэнская, якая згадваецца ў 1862–1908 гг., і Мікольская, якая была разабрана як лядашчая ў другой палове XIX стагоддзя. Мясцовая царква ўзгадваецца ў Полацкіх пісцовых кніжках XVI стагоддзя. Мясцовыя жыхары памятаюць, што адна царква знаходзілася на востраве, там, дзе могілкі «Іспас» (бо ёсць яшчэ могілкі «Мікольчык»). Другая царква з трыма званамі стаяла ў вёсцы на гары. Зачынілі яе ў гады калектывізацыі.

У 1866 годзе ў вёсцы Суша была Свята-Мікольская царква. Яе папярэдніца з такой назвай была там у XVI стагоддзі. У вёсцы захаваўся ўспамін, што раней у Сушы было некалькі цэркваў. Спалілі апошнюю царкву ў гады Айчыннай вайны.

Захаваліся фотаздымкі царквы і капліц у Бароўцы. Існуе паданне, што святары з Каменя ў даўнія часы знайшлі сярод трох сосен падвешаны чудатворны абраз Маці Боскай. На тым месцы пабудавалі царкву, а побач з крыніцай гаючай вады, ніжэй па ручаю – тры капліцы. Царква ў Бароўцы была прыпісана да Каменскай царквы. Кожную вясну чудатворны абраз прыносілі з царквы. У Камень падчас свята Пятра на багаслужэнне з'язджалася шмат людзей з Полацка, Лепеля, Улы. У канцы 20-х – пачатку 30-х гадоў царкву ў Бароўцы спалілі. На тым месцы цяпер дзіцячы сад. Царкву ў Камені разабралі на цэглу падчас зносу хутароў – у 1938–1939 гг.

Захаваўся спіс зарэгістраваных Бачэйкаўскім павятовым выканкамам ад 14.07.1923 г. праваслаўных абшчын. Яны існавалі ў вёсках Старое Лядна, Камень, Ворань, Забалацце, Гарадчэвічы, Стары Лепель, Пышна і абшчына Лепельскага сабора.

У гады Вялікай Айчыннай вайны згарэлі цэрквы ў вёсках Забароўе, Кабак, Слабада, Новыя Валосавічы. У вайну разбурылі царкву ў Гарадчэвічах.

А. СТЭЛЬМАХ,
старшы навуковы
супрацоўнік Лепельскага
краязнаўчага музея